

Arheološki institut

ARHEOLOGIJA U SRBIJI
projekti Arheološkog instituta u 2014. godini

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Beograd 2017

Izdavač

Arheološki institut
Beograd, Kneza Mihaila 35/IV
11000 Beograd, Srbija
e-mail: institut@ai.ac.rs
www.ai.ac.rs
Tel. +381 11 2637191

Za izdavača

Miomir Korać

Urednici

Ivan Bugarski
Nadežda Gavrilović Vitas
Vojislav Filipović

Priprema

Arheološki institut

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-6439-010-1

SADRŽAJ

Redakcija, Uvod	5
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Ivana Stojanović, Đurđa Obradović, Istraživanje kasnoneolitskih kuća na nalazištu Slatina – Turska česma u Drenovcu: preliminarni rezultati iskopavanja u 2014. godini	15
Dragana Antonović, Praistorijsko rudarstvo na Malom šturcu: Istraživanje 2014. godine	23
Slaviša Perić, Olga Bajčev, Đurđa Obradović, Ivana Stojanović, Preliminarni rezultati zaštitnih arheoloških iskopavanja na nalazištu Lalinci kod Ljiga	30
Aleksandar Bulatović, Arthur H. Bankoff, Wayne G. Powell, Rada Gligorić, Radivoje Arsić, Vojislav Filipović, Andrea H. Mason, Rezultati arheoloških istraživanja praistorijskih objekata na lokalitetu Trojanov grad	38
Aleksandar Bulatović, Ognjen Mladenović, Zaštitna iskopavanja lokaliteta Gornjo polje u Crnoklištu kod Pirota, autoput E80 – rezultati istraživanja naselja iz gvozdenog doba	45
Ognjen Mladenović, Bojan Popović, Vojislav Filipović, Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Rosulja u Suševlju kod Vladičinog Hana	55
Aleksandar Kapuran, Sinjac Polje – Belavina, zaštitna istraživanja nekropole 2014. godine i nova saznanja o starijem gvozdenom dobu Ponišavlja	61
Ivan Vranić, Arheološka istraživanja lokaliteta Kale u Krševici 2014. godine	68
Saša Redžić, Mladen Jovičić, Ilija Danković, Arheološka istraživanja na lokalitetu Rit (Viminacijum) u 2014. godini	77
Saša Redžić, Bebina Milovanović, Ilija Danković, Zaštitna arheološka iskopavanja na lokalitetu Više grobalja (Viminacijum) 2014. godine	87
Snežana Nikolić, Ljubomir Jevtović, Goran Stojić, Arheološka istraživanja prostora viminacijumskog amfiteatra u 2014. godini	93

Nadežda Gavrilović Vitas, Bojan Popović, Arheološka istraživanja na lokalitetu Zadružni dom u Skelanima (<i>Municipium Malvesatium</i>) tokom 2014. godine	99
Sofija Petković, Gordan Janjić, Sanja Stojanović, Vrelo – Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija 2014. godine	107
Sofija Petković, Bojana Ilijić, Milica Mitić, Marija Jović, Dragica Bizjak, Nekropola Slog – Timacum Minus, zaštitna iskopavanja 2014. godine	113
Sofija Petković, Milica Mitić, Marija Jović, Begov most – Staničenje, zaštitna arheološka iskopavanja u 2014. godini na trasi autoputa E 80, Koridor 10 – istočni krak	121
Vujadin Ivanišević, Bernard Bavant, Ivan Bugarski, Caričin grad – arheološka istraživanja u 2014. godini	127
Marko Popović, Stefan Pop-Lazić, Vesna Bikić, Arheološka istraživanja Beogradske tvrđave u 2014. godini	135
Vojislav Filipović, Miloš Stamenković, Beleška o arheološkom nadzoru na autoputu E-75 u 2014. godini	144
Angelina Raičković Savić, Ana Bogdanović, Keramika iz bunara sa prostora viminacijumskog amfiteatra – rezultati obrade materijala iz 2014. godine	148
Dragana Rogić, Konzervatorsko-restauratorski radovi na fragmentima zidnih slika sa arheološkog lokaliteta Amfiteatar u Viminacijumu	153
Emilija Nikolić, Zaštita i prezentacija Viminacijuma tokom 2014. godine	158
Nataša Miladinović-Radmilović, Prilog metodologiji uvrđivanja polne pripadnosti skeleta na osnovu morfoloških karakteristika pubičnog dela karlične kosti	168
Milica Tapavički-Ilić, Jelena Anđelković Grašar, Drugi međunarodni simpozijum na Viminacijumu: “The Impact of Dialogue with Visitors on – AOAM Management”, 29. septembar – 3. oktobar 2014. godine	176
Selena Vitezović, Deseti skup Radne grupe za obrađenu kost (10th Meeting of the Worked bone research group of the International Council for Zooarchaeology), Beograd, 25-30. avg. 2014.	181

Sofija Petković, Arheološki institut Beograd
 Gordan Janjić, Muzej Krajine Negotin
 Sanja Stojanović, Beograd

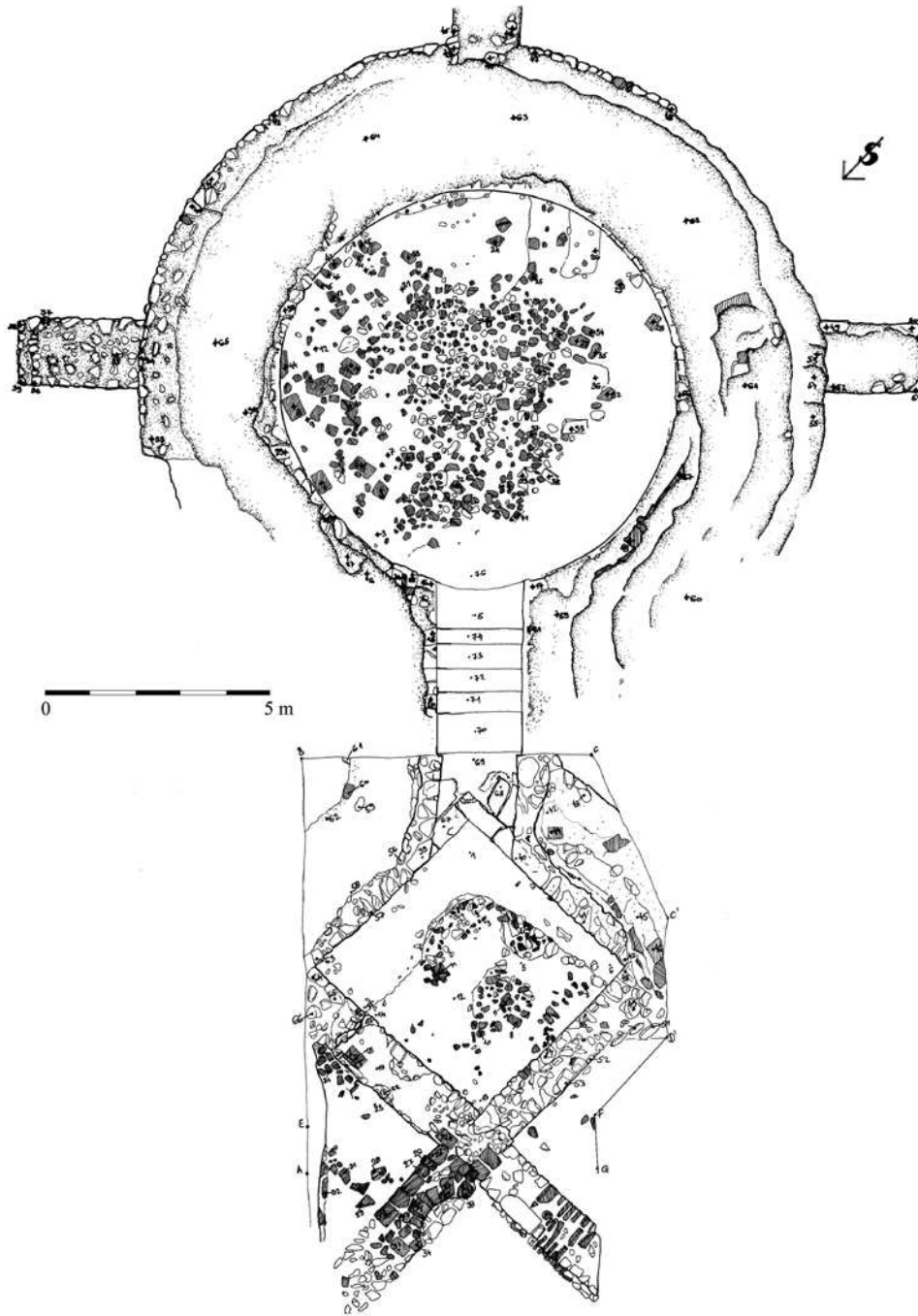
VRELO – ŠARKAMEN, ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, PREZENTACIJA I PROMOCIJA 2014. GODINE¹

Vrelo–Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija je zajednički projekat Arheološkog instituta, Muzeja Krajine Negotin i Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Nišu, koji je započeo 2013. godine arheološkim iskopavanjima u unutrašnjosti jugoistočne kule utvrđenja palate, kule 8 (Petković, Janjić, Radinović 2014; Петковић, Јањић 2016). Kula 8 je izabrana za početak obnovljenih istraživanja jer dominira nad dolinom Vrelske reke, duž koje se pruža pristupni put ka lokalitetu, od sela Šarkamena na istoku do sela Plavne na zapadu. Takođe, ova kula se nalazi na ulazu u nalazište, gde je u etno-objektu, adaptiranom starom toru, smeštena čuvarska i vodička služba. Zato je bilo logično da se pristupi iskopavanju, konzervatorsko-resta-

Slika 1 - Koridor ulaza u kulu 8 sa stepeništem, iz unutrašnjosti kule, sa jugoistoka (S. Petković)

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektima *Romanizacija, urbanizacija i transformacija urbanih centara civilnog i naučnog karaktera u rimskim provincijama na tlu Srbije* (br. 177007), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Srbije, i *Vrelo–Šarkamen, arheološka istraživanja, prezentacija i promocija*.

Slika 2 - Plan osnove ulaza u kulu 8 (N. Ivanković)

uratorskim radovima i prezentaciji ovog objekta, da bi se stavio u funkciju promocije nalazišta. Projekat je tokom 2014. godine realizovan u više segmenata: arheološka iskopavanja i arhitektonska i geodetska snimanja iskopanih objekata, te promocija arheološkog nalazišta Vrelo-Šarkamen i samog projekta.²

U kampanji arheoloških istraživanja u potpunosti je istražena unutrašnjost kružne kule 8 do prvobitnog nivoa poda ovog objekta, nivoa b (sl. 2), i ulaz u kulu iz unutrašnjosti utvrđenja (sl. 1). U tom cilju otvorena je sonda 1/14 severozapadno od ulaza u kulu, pravca sever-jug i dimenzija 10 m x 6 m, koja je tokom radova produžena za 2 m ka severu. Iskopavanjima je utvrđeno da je ulaz u kulu bio monumentalno koncipiran. Sastoji se od koridora, širokog 1,8-2,1 m i dugog 5,75 m, zasvođenog u dužini od 3,9 m, u kome se nalazilo monumentalno stepenište koje je vodilo iz unutrašnjosti utvrđenja u kulu (sl. 2). Ono se sastoji od osam stepenika od rimskog betona, napravljenog od krečnog maltera izmešanog sa sitnijim i krupnijim rečnim šljunkom i lomljenim kamenom, popločanog kvaderima belog krečnjaka poređanim u motivu „riblje kosti“, koji su očuvani na prvom i poslednjem stepeniku (sl. 3). Ukupna visina stepeništa je 1,2 m, a visina stepenika varira od 8 do 27 cm. Od belog krečnjaka su bili i dovratnici kapije na ulazu u kulu, odnosno na početku stepeništa (sl. 4). Ovako konstruisan ulaz u kulu predstavlja jedinstveno rešenje u rimskoj fortifikacionoj arhitekturi, za koje nam nisu poznate analogije.

Slika 3 - Ulaz u kulu 8 iz unutrašnjosti utvrđenja, sa severozapada (S. Petković)

Slika 4 - Stepenište u ulazu u kulu, sa jugoistoka (S. Petković)

Delovi istočnog i južnog bedema utvrđene palate zidani su u tehnici *opus mixtum*, širine zidova oko 3 m, i spojeni su pod uglom od 120° sa koridorom ulaza u jugoistočnu kulu. Sa ovim delovima južnog i istočnog bedema, u unutrašnjem jugoistočnom uglu utvrđenja pove-

² Radovi su trajali od 25. 08. do 28. 11. 2014. godine. Istraživanjima je rukovodila dr Sofija Petković, viši naučni saradnik Arheološkog instituta, a stručnu ekipu su činili Gordan Janjić, muzejski savetnik Muzeja Krajine Negotin, mr Sanja Stojanović, arheolog, Branko Aleksić, absolvent arheologije, inž. Nikola Ivanković i inž. Lazar Ivanković, arhitekta. Na iskopavanjima je učestvovalo 10-14 fizičkih radnika.

Slika 5 - Ulaz u kulu 8 i jugoistočna kvadratna kula starije fortifikacije – vile i njen jugoistočni ugao, sa severozapada (S. Petković)

zana je starija kvadratna kula, zidana u tehnici *opus mixtum*, od kamena i tegula (sl. 5). Ona je pripadala starijem utvrđenom objektu, najverovatnije vili (*villa rustica*), koja je prethodila izgradnji utvrđene carske palate. Ta kvadratna kula, dimenzija 4,5 m x 4,5 m, uklopljena je u ulaz u mlađu jugoistočnu kulu utvrđenja palate (kulu 8). Od severozapadnog ugla kvadratne kule polaze dva zida pod pravim uglom, u pravcu zapada i severa, koji su ostaci starije istočne i južne fasade vile. Ovi zidovi su paralelni sa južnim i istočnim bedemom palate i široki su 1m u nadzemnom delu, očuvanom u 1-2 reda kamena, i 1,2 m u temeljnoj zoni. Odbrambeni zidovi vile zidani su od lomljenog kamena vezanog krečnim malterom (sl. 5). Rastojanje između istočnog zida starije vile i mlađeg istočnog bedema palate iznosi oko 4,5 m, a isti odnos je i između starijeg južnog zida i mlađeg južnog bedema.

Slika 6 - Kanal od opeka sa svodom, probijen kroz južni zid starije fortifikacije, sa severa (B. Aleksić)

Na unutrašnjem licu južnog zida utvrđenja starije vile otkriven je naknadno probijeni svod kanala od opeka vezanih krečnim hidrauličkim malterom (sl. 6). Severno od tog kanala, u unutrašnjosti utvrđenja, nađena je velika količina fragmentovanih tegula, za koju se pretpostavlja da predstavlja trag sistema dovoda ili odvoda vode iz utvrđene palate. Unutrašnjost starije kule

istražena je do prvobitnog poda popločanog opekama, dok su ostali objekti, osim istočnog i južnog bedema palate, istraženi do temeljne stope.

U površinskom sloju i sloju A, u sondi 1/14 nađeno je nekoliko atipičnih fragmenata keramike (lonci), kao i jedan ulomak amfore, koji se mogu datovati u 4-5. vek, dok je u sloju C, koji je sloj nivelacije objekata starijeg utvrđenja, vile, nije bilo pokretnih nalaza.

Slika 7 - Ulaz u kulu 1 i njena istražena južna polovina, sa istoka (B. Aleksić)

Osim istraživanja u jugoistočnom uglu utvrđenja palate, započeta su iskopavanja na zapadnoj kapiji, odnosno u kulama koje je flankiraju (kule 1 i 2). U unutrašnjosti južne kule te kapije (kula 1) izvršena su iskopavanja u njenoj južnoj polovini (64 m^2) i na prostoru ulaza u kulu, do nivoa prvobitnog poda od krečnog maltera sa popločanjem od tegula. U ulazu u kulu 1 otkriven je prag od kvadera belog krečnjaka, kao i popločanje kose rampe od tegula, kojom se ulazilo u unutrašnjost kule (sl. 7).

Iskopavanjima u unutrašnjosti severne kule zapadne kapije (kule 2), uklonjena je vegetacija, kao i velika količina kamena obrušenog sa zidova kule (oko 4 m^3), čime se došlo do kulturnog sloja (Vasić, Tomović 2005: 266-269, Figs. 6-7). Na taj način objekat je pripremljen za iskopavanja u narednim kampanjama istraživanja. Zanimljiva arhitektonska rešenja ulaza u kulu 1 u vidu zidane rampe, odnosno ulaza u kulu 8 u obliku stepeništa, uslovljena su konfiguracijom zemljišta, odnosno velikim nagibom terena od severa ka jugu, ka dolini Vrelske reke.

Posle napuštanja izgradnje carske rezidencije početkom 4. veka, krajem istog stoleća bedemi palate su poslužili praktičnijoj svrsi, kao прибежиште za okolno stanovništvo (*refugium*) ili kao utvrđeni ekonomski centar (skladišta, radionice). Slična situacija je konstatovana u obližnjoj carskoj palati Romulijani u periodu 4-5. veka (Petković 2006; Petković 2011a).

Međutim, još zanimljivije je otkriće starije faze utvrđenja, koje je, najverovatnije, pripadalo velikom poljoprivrednom imanju, vili rustici koja se nalazila na mestu gde je kasnije podignuta carska palata. Ova vila je mogla biti rodno mesto budućeg imperatora Maksimina Daje, zbog čega je doneo odluku da tu podigne utvrđenu carsku rezidenciju, po ugledu na utvrđenu palatu na Gamzigradu, koju je podigao njegov ujak i savladar Galerije. Vila je, sudeći po planu sa izbačenim kvadratnim kulama na uglovima, nastala u drugoj polovini 3. veka.³ Ostaci zidova ove starije građevine uklapani su u delove novoizgrađene carske palate, što je analogno situaciji u Romulijani (Petković 2011b, 174-186, Plan 4, Figs 3-15).

Bibliografija:

Petković 2006 – S. Petković, Study of Stratigraphy of Cultural Layers of Late Roman Romuliana; Case Study: South Tower of West Gate of Later Fortification, in: M. Vasić (ed.), *Felix Romuliana. 50 Years of Archaeological Excavations, Papers from the International Conference, Zaječar, 27th – 29th October 2003*, Beograd 2006, 29-45.

Petković 2011a – S. Petković, Gamzigrad – Romuliana in der Zeit nach dem Kaiserlichen Palast, in: G. von Bülow, H. Zabehlicky (eds), *Bruckneudorf und Gamzigrad. Spätantike Paläste und Großvillen im Donau-Balkan Raum*, KVF Band 15, Bonn 2011, 113-128.

Petković 2011b – S. Petković, The Roman Settlement on Gamzigrad prior to the Imperial Palace Felix Romuliana, *Starinar* LXI/2011, 171-190.

Petković, Ilijić 2013 – S. Petković, B. Ilijić, Votive altar of Lucius Petronius Timachus, *Starinar* LXI-II/2013, 53-72.

Petković, Janjić, Radinović 2014 – S. Petković, G. Janjić, N. Radinović, Carska rezidencija Vrelo-Šarkamen kod Negotina. Arheološka istraživanja 2013. godine, u: D. Antonović (ur), *Arheologija u Srbiji. Projekti Arheološkog instituta u 2013. godini*, Beograd 2014, 64-68.

Петковић, Јањић 2016 – С. Петковић, Г. Јањић, Врело – Шаркамен код Неготина, археолошка истраживања 2013. и 2014. године, *Баштиник. Годишњак Историјског архива у Непошину* 17, 2016, 67-83.

Петровић, Јовановић 1997 – П. Петровић, С. Јовановић, *Културно блато књажевачког краја. Археологија*, Београд 1997.

Vasić, Tomović 2005 – M. Vasić, M. Tomović, Šarkamen (East Serbia): An Imperial Residence and Memorial Complex of the Tetrarchic Period, *Germania* 83/2, 2005, 257-307.

³ Način zidanja otkrivene kvadratne kule i delova južnog i istočnog zida starijeg utvrđenja sličan je trećoj fazi utvrđenja Timacum Minus u Ravni kod Knjaževca, koja je nastala u trećoj četvrtini 3. veka (Петровић, Јовановић 1997: 20; Petković, Ilijić 2013: 64-66).